

הפגות לאור ההלכה - פרק א: קריטריונים המכריעים מצב הוולד

הרב נריה גוטל

הפגות - לאור ההלכה*

פרק א

קריטריונים המכריעים מצב הולד

א. קשיים יסודיים ועיקריים

ב. פירוט שיטות ה"ראשונים"

ג. מחלוקת רבי ורשב"ג, ודברי ר' אבהו

ד. שיטות נוספות

ה. מהותם של "סימנים"

ו. "סימנים" מאוחרים

ז. "סימן" נוסף

ח. יום השלושים

לבסוף, אחר שהתברר עניינם של "סימנים", סיווגם וזיהויים, ראוי להעיר הערה קצרה הנוגעת לקריטריון האחרון בתוספתא הנ"ל, זה אשר התפרש בפי רשב"ג: שלושים יום. לא כאן המקום להכנס לשאלת הצירוף העשוי להתקיים בין דבריהם של רבי ורשב"ג (כלומר: צירוף "סימנים" עם "שלושים יום" לכלל קריטריון אחד) - דבר שכבר התפרש לעיל לשיטות השונות האמורות בזה. יחד עם זאת אותו קריטריון של "שלושים יום" מחייב שאלה יסודית אחת בדבר היקפו ותחולתו: דין יום השלושים עצמו. ובמילים אחרות: עד בכלל או לאו בכלל - יום השלושים כשלפניו (וולד זה נפל הוא) או כשלאחריו (ובר קיימא).

ואכן נקודה זו גם היא במחלוקת עקרונית נתונה. שיטתו של בה"ג מפורשת וברורה להבדיל את יום השלושים מאלה שלפניו. לפיכך מדגיש הוא חזור ושנה 65 כי רק אם מת אותו ולד תוך עשרים ותשעה יום הראשונים נחשב הוא כנפל, ואולם מיום השלושים ואילך שוב אינו בכלל נפלים למכלול ההלכות הכרוכות בהגדרה זו. ונמצא יום השלושים עצמו נבדל מאלה שלפניו.

ברם לעומתו, מרבית ה"ראשונים" 66 חלקו בתוקף על שיטה זו, ושללו מכל וכל. לידים שלושים יום קבועים בשלימותם, וכל שטרם חלפו כל אותם ימים, עדיין עשוי הוא להקבע כנפל. רק משתמו וחלפו כל אותם שלושים יום, הרי מיום הל"א ואילך נחשב ולד זה כבר קיימא.

אמנם יש מקום לחלק בין סוגי הנושאים, ואם כן הדבר אזי בפרט בנוגע לאבילות ולבכורה מוחלט אצלם דיום השלושים כשלפניו - דהלכה כדברי המיקל באבל, וחידושה של תורה בבכורה; ואילו בשאר תחומים - ובפרט ליבום וחליצה - יש מקום להחמיר 67. ובכל אופן ביסודו של דבר חלוקה היא שיטה זו על הבה"ג, ואינה מוצאת לנכון להבדיל יום השלושים משלפניו.

(מקור: אסיא מד (יא, ד), ניסן תשמ"ח, עמ' 5-30)

* מתוך חיבור כולל ומקיף אשר עניינו : פרקי עיון ומחקר בנושא הפגות והפגים במורשת ישראל, מקדמא דנא ועד השלכות הנוגעות לזמן הזה (מסיבה זו מצויות בכמה מקומות הפניות לפרקים אחרים, אשר חלקם יפורסמו - אי"ה - ב"אסיא").

1 . תוספתא שבת פרק ט"ו - במהדו' צוקרמנדל והר"ש ליברמן, ובמהדו' הגר"י אברמסקי ו"מנחת יצחק" (שבדרן) - פרק ט"ז (ור' "מצפה שמואל" שם, והערות הנוגעות לנוס' הגר"א במיקום הלכות אלה). מקור ההבדל נעוץ בדפוס ראשון ובכת"י לונדון - ר' "תוספתא כפשוטה" שם.

2 . במהדו' הגר"י אברמסקי גרס "כל שלא כלו לו חדשיו", כמובא גם ביבמות פ' רע"ב ; אמנם במרבית ה"ראשונים" גרסו "כל שלא יצאו לו חדשיו" (ר"ח שבת קל"ו א', רשב"א יבמות פ' ב', ראבי"ה ח"א סי' רפ"ו, שו"ת הריב"ש סי' תמ"ו, שו"ת הרשב"ש סי' תקי"ג ועוד). ועי' ב"תוספתא כפשוטה" (ביאור הארוך) שבת עמ' 248 שורה 19 , על הנפ"מ העשויה להשתמע מכך בנוגע ללידה למקוטעין - אף שאינו מוכרח כלל. וראה עוד להלן הערה 24 בהבהרת דעת ת"ק עפ"י המדרש !

3 . יש מן ה"ראשונים" הגורסים "ר' יוסי" במקום "רבי"; ראה רמב"ן שבת קל"ה ב' - אשר שב וחזר על כך כמה פעמים, ומוכח שאין זו ט"ס - וכן גם ב"מלחמות" ליבמות פרק שמיני (כ"ה א' בדפי הרי"ף) וכן גרס הר"ן בחידושו לשבת שם, וכן הוא גם במיוחס לריטב"א שם. זו גם הגירסא שבמהדו' צוקרמנדל.

4 . ובאופן דומה המשיכו וקבעו כלפי בהמה : "כדרך שבן שמונה באדם נפל, כך בן שמנה בבהמה גסה נפל, ובן ארבעה בדקה"; והמכוון כמובן לבהמה גסה-טהורה. ועי' בגמ' נדה כ"ד א'-ב' וגמ' בכורות ח' א' וברמב"ם הל' מאכלות אסורות פ"ד ה"ד.

5 . וכיו"ב כלפי בהמה "כל ששהה שמונה ימים בבהמה אינו נפל שנ' ומיום השמיני והלאה ירצה וגו'".

6 . יבמות פ' א' ; ור' פירש"י שם ד"ה "וכן ח' - אע"פ שגמרו סימני שערן וצפרניו כשנולד, אפ"ה לא אמרינן בר קיימא הוא ודאי עד שיהיה בן עשרים שנה"; ועד תום מועד זה של עשרים שנה, עד אז אין ולד זה מוחזק ודאי בחיותו ! וראה להלן - הערה 26 - תמיהת ה"ראשונים" על הגדרה זו.

7 . עיקרן בבבלי בשתי סוגיות : זו שבשבת קל"ה-קל"ו (אשר צירה המרכזי סובב ענין המילה בשבת) וזו שביבמות פ' א'-ב' (אשר צירה סובב עניני י"בום וחליצה); עוד נדון הענין בעיקרו בירושלמי יבמות פ"א ה"ז - וכן שם פ"ד ה"ב. וראה עוד בבבלי ב"ב כ' א, יבמות ל"ו ב, נדה מ"ד א-ב, וכן עי' בתוספתא אהלות פ"ד ה"ו, ושם פ"א ה"ד - לפי הערת "תוספתא ראשונים" שם, על השמטה במהדור' צוקרמנדל. עו"ר במדרש ב"ר (מהדו' טהעאדאר-אלבק) פ"ד ב' ופ"כ ט"ז, מדרש במדב"ר ד' ג', מדרש תנחומא (באבער) במדבר כ"א (רגיל - י"ח) ור' גם מס' שמחות פ"ק ה"ז.

[אגב כך מעניין לציין מש"כ "קרוב נתנאל" יבמות פרק ח' סוף אות ק', כי אינה דומה שיטת רבנן שבתוספתא לשיטת רבנן שבסוגיא דשבת ; וממילא נמצאו שתי שיטות רבנן בענין זה ! ולא הגיע הק"נ לדוחק זה אלא בכדי ליישב קו' המהרש"ל, עיי"ש].

8 . הנסמנת לעיל הערה 7 .

9 . עיי"ש ברמב"ן (קל"ה ב' ד"ה "הא דארשב"ג וכו'") "השתא ק"ל היכי מסתפקא בגמ' אי פליגי רבנן עליה דרשב"ג ולא פשטוה אלא מכלל דרב יהודה אמר שמואל, והרי כאן - בתוספתא - ג' מחלוקות מפורשים" וכביכול לא ידעו ולא שמעו מכך מאומה ! ור' שם ברשב"א, ובמיוחס לריטב"א שם וביבמות פ' ב'. אמנם ברמב"ן הנ"ל

סבר לדחוק ולומר בתירוץ ראשון "אפשר לומר דלא שמיע להו ההוא ברייתא"; ור' עוד תירוצו הנוסף.

10 . כגון: האם אוקימתת הש"ס (שבת קל"ו א') את דין התוספתא דוקא ב"מכשירי מילה ואליבא דר"א" הינה להלכה, אף שבזה נהפכת על פניה פשטותה של אותה תוספתא וסתמות סוגיית הש"ס - או שיש לבכר הסתמא על פני אותה אוקימתא. וכן (באותה סוגיא) מה דינו של ו' אשר חלה ומת, האם דינו שוה או שונה מ"פיהק ומת" אשר התפרש שם; ועוד.

11 . ביטוי מה לקושי הגדול בהבהרת סוגיא עמומה זו לאשורה, ראה לשון התשב"ץ (חלק ג' סי' רמ"ב) "...אלו הם דברים פשוטים יבינם כל מבין וגם כל תלמיד וכבודך נסתבך בזה, ובאו דבריך עמומים, ואלו אמרם אחד מתלמידיך הייתי גוער בו וכו'"; ואכן משם ואילך באה סידרת תשובות אשר מרבית עניינם בבירור וליבון הסוגיא - עיין שם סי' רנ"ז, ושוב שם סי' רפ"ה וסי' רפ"ו וכן סי' שכ"ז, כל זה להסרת אי הבנה בסוגיא עמומה זו, עיי"ש באורך (ור' גם בח"ב סי' ק"א-ק"ב). וע"ע בשו"ת "מנחת יצחק" ח"ד סי' קכ"ג סק"ב "כפי המבואר בדברי הש"ס ופוסקים שם, ישנם ד' מיני ולדות, ודאי כלו חדשיו, ודאי לא כלו חדשיו, ספק כלו חדשיו, וסתם ולדות. ובדאי כלו חדשיו כ"ע מודו דולד מעליא הוא, אפילו בבן יומו, ואפילו לא גמרו שערו וצפרניו... ובאחריני איכא דעות וחילוקי דינים... ומחמת הסתירות שיש בדברי הש"ס הללו ובשאר מקומות הנ"ל, רבו השיטות ביישוב דבריהם, ומסקנתן להלכה למעשה". ור' עוד תשו' הרשב"א - להלן הערה **29** .

12 . שיטת ה"תוספות" כפי שפרטוה בכמה מקומות בהם שבו ושנו דבריהם (וראה שם ראיותיהם באורך) : עי' תוס' שבת קל"ו א' ד"ה "מימהל", תוס' יבמות פ' ב' ד"ה "כיון", תוס' נדה מ"ד ב' ד"ה "הא" (ושם פירשו "אם כן שמעיניהו לרבנן דלאו בל' תלוי אלא בחדשי ההריון"; אם הושלמו - הרי הוא בן קיימא, ואם לאו - אינו בן קיימא). וע"ע תוס' ישנים יבמות ל"ו ב' אות ב'. עו"ר בר"ן על הר"ף בסוגיא דשבת הנ"ל וברשב"א שבת קל"ה ב' ובתוספות הרא"ש (מהדו' לנגה) שבת קל"ו א'. ולהעיר כי בביאור הגר"א או"ח סי' של"א ס"ג, אחר שציין שיטת תוס', קבע "וכ"כ כל הפוסקים" !

13 . אמנם ביבמות פ' א' ציינו תוס' (ד"ה "והא") דאליבא דר' אבהו הרי כ' שנה מועילים גם לרבנן להפקיע מדין נפל; ונמצא כי גם אליבא דרבנן ישנה אפשרות קיום, אלא שאינה שכיחה. ור' כו"ב בדגשת "ספר ההשלמה" (שבת קל"ה ב') דכ' שנה מפקיעים מנפל גם לרבנן, ולרשב"ג כבר ל' יום מספיקים (ולהלן מתבררת שיטתו).

14 . המיוחס לריטב"א, שבת קל"ה ב'.

15 . על הסיבה שדרך כלל אין חשים לרוב זה ולא מכריעים כל הולדות לחזקת חיים - ראה להלן בפרק אודות מידת שכיחותה הקבועה של תופעת הנפלים.

16 . "ספר ההשלמה", שבת קל"ה ב'.

17 . פירוש רש"י - כפי שהוא מובא ברמב"ן שבת קל"ה ב' (ואינו מצוי מפורש אצלנו). ועיין שם ברמב"ן אשר התקשה מאד בפירוש זה (מאחר שמהסוגיא ביבמות מוכח שנחלקו ת"ק ורשב"ג בנולד לשמונה: לת"ק הוא נפל, לרבי (בלשוננו ר' יוסי) "סימנים" קובעים, ולרשב"ג תוך ל' יום - ספק, ומכאן ואילך ודאי. ואילו לשיטה זו, בבן שמונה אין כל מחלוקת!). עם זאת ציין בהמשך דבריו, כי מצא סיעתא לשיטה זו בפירושו של הר"ר אברהם (בכ"מ - אפרים, עיי"ש במהדו' הר"מ הרש"ל בהערה 104) אלא שהוא הוסיף כי שלושים יום יועילו לרשב"ג גם כלפי בן ח', שיוכרע כבן שבעה שהשתהה - לחיים.

18 . שם, בשיטת הרמב"ן עצמו (ועי' "תוספתא כפשוטה" - ארוך - עמ' 248 הערה 21) ור' גם ב"חידושי הר"ן", שבת שם.

19 . הם שם גרסו "ר' יוסי" - ור' לעיל הערה **3** .

20 . לפיכך סיים הר"ן וסיכם דרשב"ג לקולא בבן ח', מאחר ש-ל' יום ו"סימנים" מועילים להפקיע מנפל. לעומת זאת קבע שרשב"ג לחומרא בכל הנוגע ל"ספיקות". כלומר: רק בבן ח' ודאי קבעו רבנן שאינו בן קיימא, אך בזה שהוא ספק יחושו לחייו כבר מעת לידתו אף שאין לו "סימנים", דלגבי רבנן אין כל משמעות לא ל"סימנים" ולא ל-ל' יום. ואילו לרשב"ג גם במקרי ספק - שהות שלושים יום מכרעת "וכל שלא שהה היו ספיקא"; ונמצא כי במקרי "ספיקות" דוקא רשב"ג לחומרא.

כפועל יוצא משתמע מכך כי מחלוקתם המשולשת של ת"ק רבי ורשב"ג, מובעת בכפילא ובאופן שונה בשני תחומים: בבן ח' עם "סימנים" (ת"ק - נפל, רבי - "סימנים" מכריעים, רשב"ג - "סימנים" ו-ל' יום) וב"ספיקות" (ת"ק - חשים לחייו, ורבי ורשב"ג כנ"ל). דבר שכזה מצוי גם ב"ראשונים" נוספים, עיי"ש - וכפי שכבר נזכר מהמיוחס לריטב"א וס' ההשלמה. (ור' "תוספות חד מקמאי" יבמות פ' ב' - בביאורו הראשון - אשר אמנם הלך בדרך שונה, אך קבע תחילה "דשלש מחלוקות בדבר" ולבסוף הוסיף "ורשב"ג ורבנן כתרתי פליגי" - ואף זה מתקזז לכיוון דומה).

21 . "תוספות חד מקמאי", יבמות פ' ב' - על הדף.

22 . וראה עוד כהסבר זה ב"פיסקי הרי"ד", שם.

23 . בדומה לשיטה זו ראה ב"בית הבחירה" למאירי, יבמות פ' ב'; אחר שהסתפק והתחבט בביאור המחלוקת, סיכם שיטת רשב"ג באופן מודרג - "דרגי דרגי קתני". כלומר, שהות ל' יום מועילה להעלות דרגה אחת "יצא לו מכלל מה שהוא לגדול ממנו". לכן אם היה ספק בן שמונה ספק בן תשעה והוגדר בלידתו כספק נפל, תועיל לו שהות שלושים יום לקביעתו כבן קיימא. ברם אם המדובר בבן שמונה ודאי המוחזק בלידתו כנפל גמור, כאן אותה שהות תועיל להופכו לספק; שרק דרגה אחת היא מעלה (מודאי נפל - לספק) ולא שתיים (מודאי נפל - לוודאי בן קיימא). ספק זה יוכרע רק בהיותו בן עשרים שנה, כדברי ר' אבהו. בביאור זה יישב המאירי קושיות רבות, עיי"ש, וחתם דבריו כי אמנם "הרבה חולקים עמנו בקצת הדברים - אך מה שכתבתי נראה לי ברור, והסוגיות מתישבות עליו יפה על אופניהן". אמנם הבדל אחד יש בין פירושו למובא כאן, שהוא איחד דעת רבי עם דעת רשב"ג, כמובא להלן.

24 . וראה עוד להלן בפירוש הרשב"א (סביב הערה 28). ואכן עיין במדרש במדב"ר פרשה ד' פיס' ג' - שם הוגדר בן ח' אליבא דת"ק "כל שאין צפרניו ושערו גמורים", וכן הובא במדרש תנחומא במדבר (מהדו' ר"ש באבער) פיס' כ"א (רגיל - י"ח) עיי"ש; ונמצא מפורש בזה ש"סימנים" מגדירים ומועילים לקבוע חיותו גם אליבא דת"ק! ושונה היא הגדרה זו שבמדרשים באופן מהותי וניכר מההגדרה הנשמעת בתוספתא ובש"ס אליבא דת"ק, לפיה איו לת"ק כל שייכות ל"סימנים". ור' לעיל הערה 2.

25 . ראה ריטב"א יבמות שם, דרשב"ג מודה לרבי ושהייה מועילה וכן גם "סימנים", וחלוקים רשב"ג ורבנן בתרווייהו (אמנם ציין ל"מ החולקים). וכן ראה ב"בעל המאור" ליבמות פרק ח' (כ"ה א' בדפי הרי"ף) שאיחד רבי ורשב"ג. וע"ב נמו"י (על הרי"ף, שם) שציין שיטת המאחדים (ריטב"א בשם הרמב"ן) והן "סימנים" הן ל' יום, בכ"א סגי; אמנם ציין כי י"מ דרשב"ג בעי תרתי ופליג ארבי אשר הסתפק ב"סימנים", ורק בבן ט' שכלו חורשיו לכו"ע סגי בחד - או שהייה או "סימנים". ועייה"ט בביאור הגר"א לשו"ע אהע"ז סי' קנ"ו ס"ק ט"ז שהעיר עליו דלא דק, ותלה בו ט"ס!

(ור' מש"כ בזה בס' "בית מאיר" אבהע"ז שם ריש ס"ד, וכן ר' מש"כ בשו"ת "בית אפרים" מהדו"ת ח"ב סי' ה' ד"ה "והנה בענין הוולד, וכן עי' גם בשו"ת "מלבושי יו"ט" סי' כ"ד - לגרוס רמב"ם ולא רמב"ן).

עו"ר בפ"י רבינו אברהם מן ההר ליבמות שם, שגם מסקנתו היא דרבי ורשב"ג לא פליגי אהדדי, רק הוסיפו זע"ז (אמנם תחילה סבר דג' מחלוקות בדבר: לת"ק בן ח' אינו חי כלל; לרבי - "סימנים", ורבי אבהו אליביה, דאינו ודאי עד כ' שנה; ולרשב"ג ל' יום. וכאן חידש דגם רשב"ג מודה לרבי בנוגע לדין טלטול ומילה תוך ל' עם "סימנים", מאחר שתוך ל' הינו ספק ולכך גם יתאבלו עליו יום א' - שהוא דאורייתא! ברם, כאמור, מסקנתו מאחדת את

דעות רשב"ג ורבי; עיי"ש באורך, וכן בחידושי לדף ל"ו ב'). ולהעיר כי גם ב"ספר ההשלמה" (שבת קל"ה ב') לא הזכיר דברי רבי, ושם גם הוא סבר לאחדו עם רשב"ג.

וכן האריך לכתוב יש"ש יבמות פרק ח' סי' כ"ט. וראה עוד בשו"ת מהר"י מינץ סי' ו' המכריע דסימני שערות וצפרנים לבדם אינם מספיקים, מאחר ו"...באילו סימנים לא מוכח דבן קיימא הוא, שהרי כל הוולדות הנולדים אפילו בסוף תשיעי ונגמרו כל צורתם בשערות ובצפורנים אלו, מחזיקי אותם בנפלים עד ל' יום כרבן שמעון בן גמליאל וכו'"; ומכאן ששהות ל' יום היא היא ההכרעה המרכזית.

ועי' בשו"ת "מנחת יצחק" ח"ד סי' קכ"ג סק"ג אשר סבור דגם שיטת התוס' היא לאחד דעות רבי ורשב"ג, ולומר דשניהם בעינין, הן ל' יום והן "סימנים". ועיי"ש בדיונו סביב הנמו", ולפי"ז י"ל דכלל לא פליגי רבי ורשב"ג לא לחומרא ולא לקולא, ושהייה או "סימנים" לבדם כבר מספיקים. (עו"ר שם ספיקו בהבנת הרמב"ן והריטב"א, והנפ"מ בין ביאורם לריב"ש בנוגע לשיטות רשב"ג ורבנן). וכבר קדמו בביאור התוס', בשו"ת חת"ס אהע"ז ח"ב סי' ס"ט (ד"ה "אך מ"ש מעלתך") שהדגיש "דפשיטא להו דרבי ורשב"ג אהדדי אתמר, דבעי' גמרו וגם שיהי' שלשים יום ואפי' בסתם ולד וכו'", ובזה יישב שם תמיהת הב"י על הטור, והביא לזה ראייה - עיי"ש. (ור' ביאורו לשורש פלוגתת רבי ורבנן אם חשש שיהיו נחשב חשש קרוב או חשש רחוק; וכמו"כ תמיהתו על הגאון "עצי ארזים") ור' שם גם ד"ה "נחזור להנ"ל דיש הכרח לשיטת תוס' דרבי ורשב"ג אהדדי אתמר"; אמנם ציין דדעת הרבה "ראשונים" לחלוק על כך. (וע"ע שם סי' ע', ובשו"ת רעק"א סי' צ"ח - שדן בתשובתו - ושם פקפק בצורך בשניהם, גם "סימנים" וגם שהייה כלפי סתם ולדות, דאין הכרח להשוות דיניהם לבני ח', עיי"ש באורך; וע"ע בס' "ישועות יעקב" אבהע"ז סי' קנ"ו (פי' האורך) סק"ב, ובשו"ת "מלבושי ו"ט" סי' כ"ד).

ולהעיר סיוע לשיטה זו המאחדת דעות רבי ורשב"ג - מהירושלמי יבמות פי"א ה"ז שם הובא ש"סימנים" קובעים, על אף שפסקו הלכה כרשב"ג! ומשמע ש"סימנים" מישך שייכי גם אליבא דרשב"ג.

26. ראה תמיהתו החריפה של הריטב"א (יבמות פ' ב') המקשה על רש"י - אשר סבר דלר' אבהו עד שנתו העשרים נותר ולד זה כספק נפל - "האיך אפשר לומר כן שיהא גבור ואיש מלחמה ועושה עסקיו בשוק ונדון אותו כספק נפל"; כלומר, יוצר מצב תמוה של אדם בריא ורגיל לכל דבר אשר למעשה אין להבחין בינו לבין זולתו, ועם זאת הגדרתו והלכותיו כנפל: וכו"ב ר' לשון הרשב"א, שם (והוא חילק בין ולד שהוא ודאי בן ח' לבין זה שהוא רק ספק בן ח' ספק בן ט', עיי"ש). ולשונו של התשב"ץ (ח"ג סי' רנ"ז) בוטה עוד יותר: "דבר תימה הוא שיכנס לחופה עם אשתו - ולא יתאבלו עליו קרוביו! ולכך נטה גם הוא לפירושם של ה"ראשונים" המסבירים דברי ר' אבהו בנוגע לקביעת גדלותו אליבא דהלכתא, ותו-לא.

ועי' בשו"ת "שבט הלוי" ח"ג י"ד סי' קמ"א סק"א שהאריך לדון בסברה זו, ומבאר שבאמת גם רש"י לא נקט בלשונו אלא לרבותא ולא לעיקר הדין; ופשוט - אפילו לשיטתו - שהמתהלך ומתפתח ומוליד ומזקין ה"ה אדם שלם לכל דבריו.

וראה מש"כ כבר בשו"ת "בית אפרים" מהדו"ת ח"ב סי' ה' ד"ה "ועתה נבא" בביאור הענין: "...דטעמא דר"א, דלענין יבום הקפידה התורה שיהי' בר קיימא בחיים טבעיים כצבא לאנוש עלי ארץ, וכל שאינו עתיד להתקיים כך, אף שיש בו חיות והוא חי כמה שני', כיון שא"א שיגיע לחיות כ' שנה אין זה חיים טבעיים, והוא כמו חיי שעה, ואין זה בן קיימא לפטור מן הייבום, ולכן בכ' שנה תליא מילתא וכו'".

מעתה מתברר שדוקא לענין יבום ישנה קפידיא והחמרה יתירה בהגדרת חיותו, ולא יתכן להקשות מהגדרה בהלכה זו למקומות אחרים. ואכן הבחין שם בין דיני יבום ובין טלטול בשבת, שבנוגע לטלטול גם ר"א יודה דשרי עוד קודם מלאות לו כ' שנה "דמ"מ חיותא אית ליה ולא שייך לומר הרי הוא כאבן וכו'" (אמנם בהמשך הדברים פקפק בכך).

27. ועדיין יש להסתפק באיזה גיל ובאיזה שלב יופקע ולד זה לחלוטין מהגדרת נפל, לשיטת "ראשונים" אלה. ועי' בביאור הגר"א או"ח סי' של"א ס"ג אשר כתב "ואינו ידוע זמנו לרבי שיצא מחזקת ספק"; והרי זה כיוצא בספק זה

שאינו מוכרע. ובאמת העיר בשו"ת "אמרי יושר" ח"א סי' קע"ז סק"ב "אולי סגי לדידהו בי' שנים, ואין אתנו יודע עד מה" ! ברם ר' שו"ת "קנין תורה" ח"ג סי' מ"ב סק"ה, אשר תמה מאד על קביעת שיעור זה של י' שנים אף שלא נזכר כלל בשום מקום !

ברם נראה להביא סמך לקביעת שיעור הקודם לכ' שנה, עפ"י סברא המצויה בשו"ת מהרי"ק סו"ס ק"ג. שם, אחר שביאר דאין הלכה כר' אבהו, כתב: "ומכל מקום אין לבטל דברי רבי אבהו מכל וכל... אלא אית לן למימר דבבן שנים עשר חדש סגי להחזיק בבר קיימא או איזה שעור אחר, אבל לא יצטרך להמתין עד עשרים שנה וכו'". אם כן גם הוא קובע שיעור חדש אשר לא נזכר ולא נתפרש, ולא אמרו אלא מסברא דנפשיה ! ועי' בשו"ת "חלקת יעקב" ח"ג סי' ק"ט סק"ד, הכותב - עפ"י זה - כי "אפשר דזה תלוי בראות האדם כשראו אותו בריא וחלים כשאר הבריאים והשלמים" ! וא"כ לפי"ז נמסר הדבר להכרעת סברא אנושית.

28. זוהי שיטתם של "ר"ח והראב"ד, ור' רמב"ן, רשב"א וריטב"א יבמות פ' ובמאירי ותוס' הרא"ש שם, ועי' בנמו"י על הרי"ף שם ; וע"ע כיו"ב ב"פי' רבינו אברהם מן ההר" שם (עמ' קפ"ה). ור' גם "בעל המאור" יבמות פרק ח' (כ"ה א' בדפי הרי"ף), הסבור שדברי ר' אבהו אינם מוסבים לענין נפלים אלא רק כסימני סירוס, עיי"ש (ור' בשו"ת "קנין תורה" ח"ג סי' מ"ב סוף סק"ה שטרך לבאר לשון הש"ס עפ"י שיטה זו). ברם ר' ברמב"ן ב"מלחמות" שם, אשר חלק וקבע כי "אין הפיל הגדול הזה יכול ליכנס בנקב של מחט סדקית הזאת" ; ואף "תוס' חד מקמאי" הנז' דחה פירוש זה והעדיף הפירושים הקודמים. ולהעיר כי בס' "בית מאיר" אהע"ז סי' קנ"ו ס"ד, צירף לאותה שיטת "ראשונים" גם דעתו של הרי"ף, עיי"ש ; וכבר קדמו לכתוב זאת מפורשות הרשב"א יבמות שם ; וראה "קרבן נתנאל" על הרא"ש שבת פי"ט סי' ז' סק"ג ודיונו סביב נושא זה, ואכן מסקנתו לסמוך בזה על הרשב"א ולומר דהרי"ף כשיטת הרי"ח וה"ראשונים" הנ"ל ; ור' גם פ" של הק"נ ליבמות פרק שמיני סי' ו' אות ק'.

29. רשב"א יבמות פ' ב' (ור' שם ביאורו לפלוגתת ה"ראשונים" בפירוש דברי ר' אבהו). וע"ע בשו"ת הריב"ש סי' תמ"ו - ובמפורש ציין שנסמך על הרשב"א, עיי"ש - וכן ר' בשו"ת הריב"ש החדשות סי' ו' בענין הא' והב'. (ולהעיר - בנוגע לשיטת הרשב"א - לעיין בשו"ת הרשב"א ח"א סו"ס אלף כ"ד : "ומה ששאלת בענין בן שמונה וגמרו סימניו ובסתם תינוקות ולא גמרו או אפילו גמרו ולא שהו, באמת יש הפרש בין הלשונות, אלא שאתה רואה שהדברים עתיקים ותלויים באשלי רברבי בפירוש השמועות שבפרק החולץ ושבפרק הערל ושבפרק מילה, ומה שכתבתי בפרק הערל לפי אותו פי' פסקתי כן וכמו שכתבתי כאן מפורש. ועוד יש לי ענין נוסף בשבת פרק מילה ; ומי שצריך למעשה יברור לעצמו" !).

30. ואולם יש להתחשב ברוב זה אך ורק אם ישנם גם "סימנים" באותו וולד, וזאת מאחר ואם לא נגמרו "סימנים" אלה "הא איתרע ליה רובא ; דהא רוב היולדות ולד מעליא בסימנין גמורין יולדות אותן" - שו"ת הריב"ש הנ"ל ; והעדר אותם "סימנים" מוכיח היות מקרה זה יוצא מכלל הרוב.

31. אמנם היה לו להרשב"א ספק בנקודה זו, שמא רק צירופם של שלושים יום יחד עם "סימנים" בכוחם להפקיעו לבן ח' מהגדרת נפל אליבא דרשב"ג, ובנוגע לזה אמרו דרבי ורשב"ג בחדא שיטתא קיימי ; אך למסקנא נטה לומר דאליבא דרשב"ג שהות ל' יום לבדה מספקת, אף בלא "סימנים". לפיכך נמצאו בזה שלוש שיטות - מאחר ורבי ורשב"ג אינם מודים זה לזה - וזהו השינוי המהותי משיטתו לשיטת ר' שמואל ב"ר דוד הנ"ל. וכן הדגיש הריב"ש הנז' קיומן של שלוש שיטות אלה. ברם הוא חלק וסבר דאכן רק צירופם של שלושים יום עם "סימנים" מועיל להפקעה מנפל "אבל בלא גמרו ודאי נפל הוי אפילו לרשב"ג, דאי לא תימא הכי לא מצינו נפל ודאי אליבא דרשב"ג ; עוד ציין כי "סימנים" בלא שהייה יוצרים ספק, ויהיה בזה הבדל בין בן ח' ודאי לספק בן ח', עיי"ש.

32. על שיטת הרמב"ם ראה להלן. וראה בשו"ת הרא"ש כלל נ"ב ס"ג-ד' המקבל הכרעת שלושים יום (ור' שם בנוגע לעדות לברור הענין). ור' עוד בתשב"ץ ח"ג סי' רמ"ב (המחלק גם הוא בין דאורייתא לדרבנן ; ציין המאחדים דיעות רבי ורשב"ג - אך חלק וסבר דג' שיטות הם, ולרשב"ג שלושים יום מספיקים אף ללא "סימנים" ; אלא שהעיר דבכ"ז רבי ורשב"ג שוים לשיטה אחת בנוגע לאפשרות "אישתהי", ולפיכך ישנו בן ח' שיחיה מאחר שיצירתו לשבעה) וכן ר' שם סי' רנ"ז - ואף שם שב וציין הסתמכותו על ביאור הרשב"א ופסקיו, בייחוד אחר ש"בגליל קטלוניא מתנהגים ע"פ הוראותיו" אמנם "בגלילות ספרד יש להחמיר וכו'". עו"ר שם סי' רפ"ה-רפ"ו (ובח"ב סי' ק"א-ק"ב). וראה גם תשו' בנו הרשב"ש, אשר בסי' תקי"ג ("הטעם השני") האריך לברר שיטות ה"ראשונים"

בסוגיא זו - דעות הרי"ף והר"ח הרמב"ן ורש"י, ובפרט דעות הרמב"ם והרשב"א, עליו סמך דבריו - ודן לומר כי שלוש מחלוקות בדבר אם כי גם רבי וגם רשב"ג הסכימו ל"אישתהי", והאריך לדון בדבר. וע"ע שם בס' תקכ"ג בנוגע לשילוב "סימנים" ושלושים יום.

33 . ראה ביאור הגר"א לשו"ע או"ח סי' של"א ס"ג, שם האריך לדון בביאור שיטות ה"ראשונים" שעסקו בזה (תוס', רמב"ן ורמב"ם וכן הריב"ש) ובביאור דעות התנאים, מחלוקתם והגדרותיהם; וע"ע בביאורו לאהע"ז סי' קנ"ו ס"ד. ועיין בחזו"א יו"ד סי' קנ"ה (אהע"ז סי' קט"ו) אשר האריך גם הוא לדון בדבר; ושם חידש דבאמת שהות שלושים יום עשויה להועיל אף לשיטת ת"ק! אלא שהם סבורים כי שהות שכזו אינה אלא בחינת "מעשה ניסים" אשר אין לחוש לה מלכתחילה, מאחר שאינה מצויה ושכיחה כל עיקר. ולעומת זאת רשב"ג סבור כי אין זה "מעשה ניסים" אלא גילוי מילתא על קיומו של ולד זה והפקעתו מנפלים. ונמצא כי אליבא דרבנן ולד זה שנולד לשמונה - נפל היה, ובאופן ניסי שהה שלושים יום ויצא ממות לחיים; ולרשב"ג שהות זו ביררה למפרע כי מעיקרא לא היה ולד זה נפל (וראה סיוע להגדרות אלה בשו"ת "בית אפרים" מהדו"ת ח"ב סי' ה' ד"ה "ואחרי הודיע"). עו"ר שם ביאורו והגדרתו בדינים של ספיקות אשר אין ידוע חודשם בוודאות; דין "סימנים" לרשב"ג; ביאור שיטת הרמב"ם; ביאור שיטת ה"ראשונים" הנ"ל המסיבים דברי ר' אבהו לענין קביעת גדלות; ועוד.

עו"ר בס' "בית מאיר" אהע"ז סי' קנ"ו ס"ד מש"כ בביאור מחלו' תנאים זו וביאור שיטת ה"ראשונים" (בעיקר בנוגע לחליצה וייבום); וע"ע בשו"ת "תורת חסד" (לובלין) או"ח סי' י"ב שהאריך בביאור הסוגיא ובענינים של ספיקות וודאיים, ובפרט התייחס לשיטת הרי"ף בנוגע למילה בשבת, עיי"ש; ור' עוד בס' "חבלים בנעימים" בחלק השו"ת סי' ד' שפלפל לבאר דעת רשב"ג המצריך ל' יום על אף שרוב ולדות הם בני קיימא, ורוב דאורייתא - ושם בנוגע למילה בשבת ולפדיוה"ב; וכן ראה בשו"ת "בית שלמה" אהע"ז סי' ו' באורך. וכן האריך לדון בזה בשו"ת "בית אפרים" מהדו"ת הנז' מד"ה "והנה בענין הולד וכו'", וראה גם בשו"ת "גליא מסכת" אהע"ז סי' י"ג ובשו"ת "משכנות יעקב" אהע"ז סי' מ"ג, עיי"ש. עו"ר "הדרום" חוב' ב' (ניסן תשי"ז) עמ' 25-27, לפלפל בביאור מחלו' רבנן ורשב"ג בתוספתא בשיטות תוס' והרמב"ם; ור' גם "תוספתא כפשוטה" (ארוך) עמ' 9-248, ועוד.

34 . תוספתא הנז' בריש פיס' א' וסוגי' דיבמות פ' ב' הנ"ל. וכן ראה במדרש במדב"ר פ"ד ג'.

35 . דוגמא לפסיקת הלכה למעשה עפ"י "סימנים" אלה, ראה תשובת הרשב"א (ח"א סו"ס תתקע"ו) "...גמרו סימניו שערו וצפרניו, שסימניו אלו מוכיחין שהוא בן קיימא ועליהם אנו סומכין... וכבר עשו מעשה אצלנו בזמן חכמים שהיו בדור על פי גמר סימנים". וראה בהערות להלן מתשובות הרשב"ץ.

36 . לשונו של רבנו אברהם מן ההר בפירושו לסוגיא דיבמות פ' ב'. ור' שו"ת הרשב"ש סי' תקי"ג ד"ה "והטעם השני" שביאר כי "אם נולד ושערו לקוי ואין צפרניו שלמים כברייתן הרי זה כבן ח' ודאי שלא היה ראוי לילד אלא בתשעה יצא קודם שיגמר, לפיכך הוא חשוב כאבן וכו'"; והרי זו דוגמת לשון הרמב"ם (הל' מילה פ"א הי"ג) "...אבל אם נולד ושערו לקוי ואין צפרניו שלימים כברייתן הרי זה בן שמונה ודאי, שלא היה ראוי להולד אלא בתשעה יצא קודם שיגמר, ולפיכך הוא חשוב כאבן וכו'"; ור' עוד כיו"ב לשון הטור יו"ד סי' רס"ו.

בכך באה לביטוי הדגשתם כי העדרם של אותם "סימנים" מורה על חוסר בשילות והשלמה, ומתברר למפרע כי ולד זה הוא מן הנוצרים לתשעה שהוקדמה לידתם (ולא מן הנוצרים לשבעה) כמתבאר להלן בפרק בביאור פישרה של שיטת חז"ל.

37 . עם זאת יש להעיר לביאורו של הכס"מ (הל' מילה פ"א סוף הי"ד) בשיטת המ"מ (הל' יבום) בדעת רמב"ם, שגם איברים שלמים לבדם כבר מספיקים אף כשחסרים סימני שיער וצפרניים. לפיכך "בנולד בחודש השביעי אפילו לא גמרו שערו וצפרניו, אם אבריו שלמים היו ולד קיימא" ! אמנם כבר הכס"מ עצמו צין הקושי היסודי בחידוש זה: "מהיכן הוציא מה שכתב אם נולד שלם, כלומר באבריו" והלוא סוגיות ערוכות בש"ס מורות ש"סימנים" ייחודיים מכריעים, ולא "איברים" סתמא ! וראה עוד מש"כ הרי"ק הנ"ל בב"י יו"ד סי' רס"ו (ד"ה "לשון הרמב"ם") כדבריו בכס"מ, כלומר שמדובר בשלם באבריו, ושערו וצפרניו לא נגמרו. וראה שם בב"ח מה שהעיר עליו בפרשנות הטור ובפרשנות הרמב"ם וע"ע "דרישה" שם סק"ד.

אמנם ראה להלן (בפרק יסודות פסיקת ההלכה, הערה 56 להלן ע' 282) שם הבאנו מדברי "מרכבת המשנה" (הל' מילה פ"א הי"ג) וכן "שיירי קרבן" (ירושלמי יבמות - ס"ה ע"א) אשר מכלל דבריהם מתברר שהוספת קריטריון מחודש זה מתאפשרת לאור הצבתו בהכרעת ספק אשר בגמ' עצמה כלל לא נזכר. ספק זה עניינו סובב חלוקה בין שני סוגי "בני שבעה": כאלה שאכן נוצרו לשבעה, וכאלה שנוצרו לתשעה והוקדמו; ושניהם מן הנולדים לשבעה הם. להכרעת ספק זה - לאתה מהם לשייך הולד - כאן יהא מקום לומר הכרעת קריטריונים אלה, בין אם "שלימות אברים" ובין אם "סימנים לקויים"; עיי"ש. בין כך ובין כך מצטרף בכך קריטריון נוסף המחודש ע"י "אחרונים" הגם שבש"ס עצמו לא נזכר, (ור' עוד להלן בפרק "פשר שיטת חז"ל", הערה 39, להלן עמ' 312).

אלא שיתכן כי יהיה בדברים אלה לסייע מה שאמר לי מו"ר רה"י הגר"ש ישראלי שליט"א בנוגע להגדרת אותם "סימנים", לשלול מהם יכולת הכרעה, קביעה והגדרה; דאינם אלא סימני חיות בעלמא. ולכך סבר דאם תמצא ולד הזקוק לטיפול ע"מ להחיותו, הרי כלפי דידיה העובדה שיש לו "סימנים" לא תשנה ולא תועיל מאומה, שהטיפול עצמו מורה שעדיין אינו בן חיים! (גם מהראשל"צ הגר"מ אליהו שליט"א שמעתי - בנוגע לפדיוה"ב - דהנולד לשבעה וזקוק לאינקובטור אינו מכלל הני "בני שבעה" שנזכרו בש"ס, הא ראייה שזקוק הוא לטיפול - מכלל שטרם הושלמה יצירתו! אמנם כלפי בן תשעה לא דן לומר כן. וראה להלן בפרק בדין פדיון הבן). ואולם יחד עם זאת דומה שילה"ע על כך דקביעת בן ח' וקביעת סכנה בריאותית הינם שני דברים אשר לא בהכרח חופפים אחד את השני (כהדגשתו של הרשב"ץ - ראה להלן הערה 40, 44) וכל עניינם של "סימנים" לא נאמר אלא כתשובה לשאלה "איזהו בן שמונה"!

38. תנחומא-רגיל-במדבר, פיס' י"ח. ואולם יש להדגיש כי מקבילתה של פיסקא זו במדרש במדב"ר הנ"ל, ואף במדרש תנחומא מהדו"ר ר"ש באבער - פיס' כ"א - מעלה שינוי והשמטה דוקא בפרט זה, ושם מצויה הגירסא המקובלת ושגורה בכל מקום: שיער וצפרניים בלבד (ומעט תימה על המהדיר ר"ש באבער אשר לא ציין ולא העיר להבדל משמעותי כגון זה).

39. אמנם בנוגע לבהמה ציין המאירי (שבת קל"ה סע"ב) שני סימנים נוספים: "כבר שמענו מי שנותן בזה סימן, שכל זמן שתולה טבורו אינו בן שבעה. וכן שכל שיש לו שבע שנים (שיניים) יש לו שבעה ימים, שכל יום מיתוספת לו שן אחת"; והרי אלו שני סימנים נוספים: טבור ושיניים (לחודשי הריון, ולמנין ימים מהלידה). ואולם עצם שייכותם של "סימנים" כלפי בהמה נתון בספק גדול; דאמנם גם הרמב"ן (שם) ציין זאת כדבר פשוט, אך כבר כתב בספר "חלקת יואב" יו"ד סי' ד' "...אף דשיטת הרמב"ן בשבת דגם בבהמה יש גמר סימנים, אך כל הקדמונים לא סברי כן? אם כי לצד זה מן הראוי לציין לשונו של שו"ת "גליא מסכת" אהע"ז סי' י"ג (עמ' 112 סוף ד"ה "ואני חקרתי"): "...ואפשר דגם בעגל שייך הני סימנים דשעו"צ" ! ור' עוד בס' פחד יצחק (למפרונוטי) ערך בהמה (מהדו' מוסד הרב קוק ח"ג, עמ' קע"ד) המצרף כסימנים: שינים וקרניים. עיי"ש.

40. תשב"ץ ח"ג סי' רמ"ב: "ומה שסמכת על הנשים החכמו' להחזיקו נפל באותם סימנים (שיפורטו להלן) אינו נכון. שאם גמרו סימנין בשערו ובצפרניו היינו מחזיקים אותו בבן קיימא, ולא היינו מחזיקים אותו כנפל מפני אותם סימנים אלא כילוד חולה. שהרי כל אותם סימנים זכרו רפואתם חכמו' נשים בתלמוד. שהרי דבוק' האזני' אינו יותר קשה מדבוק' וסתימ' פי הטבעת שא"א לו להתקיים אפילו שעה אחת והזכירו רפואתה בגמרא... ומי שלא יונק ג"כ חולי מקבל רפואה הוא... ומי שלא השמיע קולו חולי מקבל רפואה הוא... וסתימ' העינים חולי הוא... סוף דבר אפילו לפי דבריך הי' לך לבדוק אם גמרו סימניו בשערו ובצפרניו, שאם גמרו סימניו הי' ודאי ילוד...". וכן הוסיף וכתב שם בס' רנ"ז: "אותם סימנין שכתבת מדביקות אזנים וזולתם מה שלא נז' בתלמוד אין לסמוך עליהם, והסומך עליהם מתיר אשת אח שלא במקו' מצוה וכו'" (וע"ע שם לגבי תינוק שכבר נולד ומחובר עדיין בטבורו. לאימו).

וראה עוד בס' רפ"ו שם התפרש המקרה, בו "הנשים החכמות אמרו שהוא נפל לפי שהיו אזניו דבוקו' וקולו כאוב מארץ, ולא הי' יונק יפה אבל החלב יוצא מכאן ומכאן, ולא נתפתחו עיניו"; וכתב הרשב"ץ שאין אלה הסימנים מוכיחים ולא כלום.

כיוצא בתשובות אלה שב וכתב שם בס' שכ"ז "...דבקות האזנים אינו יותר קשה מדבקות וסתימת פי הטבעת

שא"א להתקיים אפ"י שעה אחת והזכירו רפואתו בגמ'... וכן העידו פילוסופי יון שראו שור שלא הי' לו פי הטבעת כמ"ש כספריהם, ואפילו נולד בלי אזנים בר קיימא הוא, וכבר ראיתי אשה א' אצבעותיה דבוקות. ומה שלא היתה יונקת ג"כ חולי מקבל רפוא' הוא... ומה שלא השמיע קול חולי של בן קיימא הוא... וסתמת העינים חולי הוא לבני קיימא... והרבה נולדים סומים ומתקיימים והרבה ב"ח נולדין סומין כמו גורי כלבים, ויש סומים אחר הלידה י"ב יום וכשיגדלו יצמחו עיניהם כבר נז' זה בס' בעלי חיים, חכרו כי הדוב הבחור מוליד גורים סומין וכשיגדלו יתפתחו עיניהם והזקן מוליד סומים ונשאים כן, וכן אמרו כי הנולדים בשביעי נולדים סומים שבילי האזנים והנחירים וכשהם גדלים הם נפתחין כי למהירות יציאתן לא נשלם גדולם ברחם כמו התבוא' הנחלשת קודם גמר בישולה ונגמר בישולה אחר שנחלשת". וראה עוד בהערה הסמוכה.

(ולהעיר, כדבר פשוט וברור, שהפקוק המדעי הקיים סביב אמיתת "ממצאים רפואיים" אלה אין בו כדי לגרוע מאומה, כאשר אנו איננו מתייחסים לאותן "עובדות" אלא לניתוח ובירור תכניהן).

41. תשב"ץ ח"ג הנ"ל סו"ס שכ"ז. ור' עוד שם בח"ב סי' ק"א, שם דן אם אכן "דבר ברור הוא שנפל בן ה' חדשים אינו בוכה", שהרי אם כן הוא הרי השמעת קול תהווה אבן בוחן לקביעת מנינם של חודשי הריון אשר עבר ולד זה! ור' ביאורו לטעם נותני סימן זה, עפ"י דעת "חכמי המשפט (אשר) כתבו כי עד חדש הששי אין לעובר לשון לפי שהוא חדש של כוכב המורה על הדבור, אבל לענין השמעת קול לא ראיתי מדברים בזה" (ור' בפרק אודות הביאור האסטרונומי כפשר לשיטת חז"ל). ואולם הרשב"ץ - שם, ובסי' ק"ב - דחה ראיה זו משני נימוקים כבדי משקל: הן מן המוכח והמוחש, והן מדבריהם של חז"ל; שהרי אם אכן היה זה סימן מכריע, אם כן "למה לא הודיענו זה המופת הנפלא שהוא השמעת קול" ! לכך הסיק כי "מפני השמעת קול וגמר סימנים קודם כלות חדשיו אין לו לחוש בזה, אחר שאין בדין לחוש לפי ההלכה, ואלו הן דברי חכמה".

אף זה מצטרף לכלל האמור כאן, כי דוקא אותם "סימנים" שנזכרו ונתפרשו ע"י חז"ל, רק בכוחם של אלה לברר ולקבוע מצב הולד והגדרתו. עם זאת מענין שסימן אחד כן התקבל על דעתו (בסו"ס ק"א): "...והאמת, שהמופת שלך בשפע החלב הוא מופת אמיתי" ! כלומר, שפע החלב בדדיה של האשה ה"ה סימן מובהק להשלמת ימי הלידה. אמנם סימן זה עניינו לבירור השלמת מנין ימי וחודשי ההריון, ואינו סימן המורה על מצב הולד (שהרי יתכן ולד הנולד לשבעה, ועם זאת מצבו שפיר ותקין כבן קיימא ולא כנפל). ובכל זאת זהו סימן טבעי שנתקבל על דעתו; וצ"ב.

42. מכאן הערה על הנכתב בספר "זוכר הברית" (גרינוואלד) סי' י' סכ"ה כי "לבד מסימני שער וצפרנים יש עוד סימנים להכיר הנולד קודם זמנו; ידיו ורגליו דקות ודלות בשר, עור כל גופו מקומט ואדום ובו שער קלוש ודק, ראשו גדול לפי ערך גופו ובו שער לבן, ועצמותיו מתנועעים, אזניו רכות כעור ואינן בולטות רק כמו דבוקות להראש ומשמשן שוה עם הראש, בציו רכות או אינן עוד בכיסן כל עיקר".

ואף אם לסימנים אלה אשר מנה יש מקום במציאות הנבדקת וניתן להסתייע בה, ואולם ודאי אין לקבוע על פיה הלכה, שהרי, כפי שהתבאר והתפרש, אליבא דהילכתא רק אותם סימנים המפורשים הם לבדם מכריעים; הם ותו-לא.

ואכן כיו"ב ר' מש"כ בשו"ת "משכנות יעקב" אה"ע"ז סי' מ"ג סוף ד"ה "ומצאתי... ואף מה שאומרים הנשים שינק היטב וגם צעק, מה יועיל... ובפרט שאין אלו סימנים כלל על הבריאות, דגם הנפלים גמורים יונקים וצועקים וכו'". אם כן גם הוא ביטל ולא החשיב סימנים מדומים אלו.

דומה כי יש מקום להחיל הערה זו גם על הנכתב בשו"ת "מלבושי יו"ט" סו"ס כ"ד ד"ה "ומאחר שכדברי וכו'" המציין "דאם יתברר דבשעה שנולד היה כשאר ולדות הנולדים בזמנם שקולו היה חזק וינק כשאר תינוקות הבריים ולא מת מתוך פיהוק וכו'" - וזאת כסימנים המסייעים לקביעת הולד כבר קיימא ולהתיר אותה אשה הזקוקה ליבם. והלוא - כאמור - השמעת קול וכן יניקה לא הוגדרו ולא נקבעו כ"סימנים" מכריעים, וכיצד זה סמכו עליהם.

וכנראה לא היתה כוונתו אלא להחשיבם כסיוע וכצירוף ולא כהכרעה מוחלטת בלבדית. מעין המובא בשו"ת

המבי"ט ח"ב סי' קס"ו: "...הולד היה גמור בצפרניו ושערו והיה יונק מהנשים" - יניקה כסימן נלוה ותו-לא.

43. וראה עוד להלן הערה 44.

44. מובן כי לשאלה זו אין כל שייכות וקשר עם דברי הרשב"ץ-תשב"ץ ח"ג סי' שכ"ז, ר' לעיל הערה 40 - אשר ציין מקרים (הן בבנ"א והן בבע"ח) בהם משתנה מצב הולד ומשתפר אחר שעת הלידה. שכבר הרשב"ץ עצמו מדגיש ומציין חילוקם של דברים: בין "סימנים" שקבעו חז"ל כי יש בכוחם להבהיר ולהגדיר מצב הולד אם כנפל ואם כבר קיימא, ובין מומים או חוליים אשר שייכים לבני קיימא ולנפלים כאחד כפי שהם שייכים לקטנים ולבוגרים כאחד; ומהם שניתנו להירפא, מהם שלא ניתנו להירפא - אך אין להם כל שייכות לקביעת מצב הולד. באלה האחרונים (מומים וחוליים) אין ספק שההווה לבדו מכריע וקובע, ברם באלה הראשונים ("סימנים") הרי לכאורה שעת הלידה עצמה לבדה עשויה להכריע.

45. שו"ת חת"ס אבהע"ז ח"ב סי' ס"ט ד"ה "איברא"; וראה עוד שם סי' ע' (בתגובה לתשו' רעק"א - להלן הערה 50). עוד שב החת"ס לביאורו זה בסי' קס"א, עיי"ש בד"ה "הנה מ"ש דהחמירו" ובד"ה "ובזה יש להבין".

46. רש"י יבמות פ' א' ד"ה "ובן ח'... אע"פ שגמרו סימניו שערו וצפרניו כשנולד וכו"; משמע ששעת הלידה קובעת ובעיני גמר סימנים אותה שעה דוקא. והוסיף החת"ס ליישב בזה דברי הרמב"ם הל' מילה פ"א הי"ד (ראה לעיל הערה 37), ולבארם "בלי שום פקפוק" עיי"ש ובפרט בסי' קס"א בד"ה "ובזה יש להבין". וכן דייק זאת מלשון הרמב"ם הל' יבום, דע"כ צריכים הסימנים להיות בשעת הלידה ולא אח"כ. וע"ע בשו"ת "שבט הלוי" ח"ג יו"ד סי' קמ"א ריש סק"א שסבר לדייק כן כבר מלשון הש"ס ביבמות - עיי"ש, אם כי בהמשך דבריו חלק על אותה תפיסה מכל וכל - ראה להלן הערה 54.

47. עוד הוסיף החת"ס והטעים סברת הדבר אליבא דשיטת רש"י (ר' ביאור השיטות הנ"ל) "דהרי לרש"י ותוס' הוי ספק נפל עד עשרים שנה, וכי ס"ד דיהי' גדול וכן י"ט שנה ולא נגמרו לו שערו וצפרניו; אע"כ הגמר של אחר הלידה לא מעלה ולא מוריד, וסברא נכונה היא! ובסי' קס"א (ד"ה "הנה מ"ש דהחמירו") הוסיף "...זה תימה איך אפשר שיהי' בן עשרים ולא נגמרו שערו וצפרניו, אע"כ משעת לידה קאמר, אבל אי לא נגמרו אז אפי' יחי' אח"כ יותר מעשרי' שנה אינו יוצא מכלל נפל".

48. כלומר, לשיטות הנ"ל - אשר הסיבו דברי ר' אבהו מקביעת חיות לקביעת גדלות, ועפ"י אותן שיטות הרי "עשרים שנה" אינו נוגע כלל לקביעת בן קיימא, ויתכן שגמר הסימנים יועיל גם אחר הלידה!.

49. אלא שמתוך כך יצא לדון מה יהיה הדין בסתמא, בולד אשר אין ידיעה ברורה על מצב "סימניו" בשעת הלידה (וכלפי זמנם ודאי נכון היה מה שאמר: "בשעת לידה לא שכחי אינשי שישגיחו על זה, ועפ"י חיה ויולדת הוא דידעי" - ר' בסי' קס"א הנ"ל). בזה רצה החת"ס לחלק בין סתם ולדות בהם יש ללכת אחר רוב נשים היולדות בני קיימא, וממילא צריך להניח דודאי נולד עם "סימנים", כל דליכא ריעותא לפנינו. ברם לעומת זאת, בולד אשר ידוע כי נולד ספק בן ז' ספק בן ח', הרי זה כבר חרג ויצא מכלל רוב היולדות, ובו יש מקום להסתפק. וכן אפילו בנוולד לשבעה יש מקום לחוש, מאחר שסו"ס גם הוא אינו שוה לשיגרת רוב הנולדים. וראה שם (ד"ה "ולפ"ז") כלפי סתם ולדות, שיש לתלותם ברוב ובדאי נולדו ב"סימניהם", אא"כ חלה בו ריעותא "דא' מאלף בני אדם מתים בנוער בחק אימותם וספק עצום הוא לומר שלא נגמרו שערותיו ביום לידתו ונפל הוא". וע"ע בסי' קס"א ד"ה "הנה מ"ש דהחמירו".

50. שו"ת רעק"א סי' צ"ח ד"ה "אמנם... דהנכון עם חתני נ"י דבעינן כן (גמרו בשעת הלידה) וכדייק מלשון רש"י וה"נ מלשון הרמב"ם וכו"; ורעק"א הוסיף כי כן משמע גם מדברי רבי - עיי"ש, וביישובו לסוגי' היבמות. אמנם העיר שם דלרבנן אין צורך בידיעה ודאית חיובית שגמרו, אלא מספקת שלילת הריעותא שלא גמרו; וזאת מאחר דבדרך כלל יש לומר "דכל הדבר כשעת מציאתן, וכאן נמצא בגמר סימנים וכאן הוי", (לשון החת"ס הנ"ל בסי' ע' - אליביה) ולפיכך כל שאין סיבה לעורר הספק, הרי יש לתלות כמצב התקין; וע"ע בפת"ש אהע"ז קס"ד סק"ב. וראה עוד אריכו"ד בשו"ת "בית אפרים" מהדו"ת ח"ב סי' ה' וסי' ו' (ואכן תשובות אלה מהוות השתקפות המו"מ

שהתנהל סביב אותו מקרה בין שלושה גדולי עולם אלה - החת"ס, רעק"א והרא"ז מרגליות).

הכרעתם ההחלטית של גאוני עולם אלה הוסכמה בפי הרבה פוסקים - כדלהלן - וכמעט ולא מצינו מהרהר אחריה. יחד עם זאת מצינו חולק אחד, הוא ניהו שו"ת "בית יצחק" (אהע"ז ח"ב סי' קי"ט סק"ו) המציין דברי החת"ס ופליג עליהם. שם סבר "דאפילו אח"כ ראו שגמרו - ה"סימנים", אעפ"כ - מוציא מספק נפל". ונמצא אליביה דלא שנא מועד מציאתם, כל שהם ישנם הרי זה מוכיח קיומו. (וראה שם ראייתו מהא דכל אדם כשר לעדות ולקדושין כבר מגיל י"ג, עוד טרם מלאו לו כ' שנה, וזאת אפי' לר"מ דחייש למעוטא והו"ל למיחש שמא מבני ח' הוא זה והוא נפל! אלא ודאי סבור ר"מ כרבי שגמר "סימנים" מועיל, וזאת אף אם בדיקת ה"סימנים" נעשית אחר זמן רב! וכך חתם דבריו: "עכ"פ מוכח מזה דאם ראו אח"כ שגמרו שעריו וצפרניו אמר' דודאי בשעת לידה נגמרו והוא בן קיימא בודאי אפי' למ"ד חיישין למעוטי").

ברם דומה כי "היעלמה" של תשובה זו מכלל כתבי הדנים בסוגיא זו, מורה בבירור על אי קבלתה הלכה למעשה; ונותרה הכרעת החת"ס והסכמת רעק"א בעינה.

51. ראה שו"ת "חלקת יעקב" ח"ג סי' ק"ט סק"ג וסק"ה: "כל שלא ראינו בשעת הלידה הסימנים, אף לאחר ל' יום לא יצא מחשש נפל, ודינו כתוך ל'... ומסתמא גם רוב פעמים לא דייקו לראות בשעת לידה אם נגמרו הסימנים... אמנם כשאנו ידוע אם ה' סימנים בשעת לידה, וביש ריעותא יש לחוש דהסימנים נתהוו מחמת אורא דעלמא או מחמת האינקובטור, דזה לא מהני... ונמצא דאף לאחר ל' לא יצא מחשש נפל...".

וכן פשוט לו בשו"ת "מנחת יצחק" ח"ד בפתיחת סי' קכ"ג: "הא ודאי דגמרו היינו בשעת לידה, אבל מה שנגמרו אח"כ לא מקרי גמרו". וע"ע בשו"ת "באר שרים" ח"א סי' ע"ה סק"ד.

52. אלא שרצה בשו"ת "חלקת יעקב" הנ"ל לחלק בין ענייני חליצה - דמקרי דבר שבערוה - שם יש להחמיר בזה (דבעין שהה וגמרו) לעומת מצות פדיוה"ב (בה יש להסתפק בשהה לחוד) עיי"ש סק"ו ואילך. ונמצא שורש החילוק נעוץ בפסיקת ההלכה כמי ובאיזה תחום, וברור שבמה דלא בעינן "סימנים" הרי אין לחוש לכך. וראה על כל זה להלן בפרק ב כנוגע לפסיקת ההלכה.

53. שו"ת "באר משה" ח"א סי' ס"ד סק"ג, שם כתב למסקנא שכל שלא נבדקו "סימניו" בשעת הלידה, ורק אחר שכבר הושם באינקובטור נמצאו בו "סימנים", הרי יש לתלות שכבר היו בו בשעת הלידה; וכל זאת מאחר "דכלי החימום אינו נותן חיות חדש רק מברר חיות שיש כבר בהולד ומחזקו ומאמצו ומשמרו מפגעי האויר שלא ישלטו בו ושחיתו מצבו החלש". לכן, עתה מתברר למפרע שולד זה גם הוא בכלל אותם רוב הולדות שהם ברי קיימא, ומן הסתם כבר נולד ב"סימניו". (ואף כי להלכה בענין פדיוה"ב שוה תשובתו לדברי שו"ת חלק"י הנ"ל - הרי מכאן מתברר ההפרש המהותי המצוי ביניהם! וראה בענין הגדרת אינקובטור: "אור המזרח" קכח (לו, א), תשרי תשמ"ח, עמ' 32-46, ובענין פדיון הבן: "אור המזרח" קלג (לז, ב), טבת תשמ"ט, עמ' 121-130; ולפלא שלא העיר להפרש זה בחיתום תשובתו, עיי"ש).

54. שו"ת "שבט הלוי" ח"ג יו"ד סי' קמ"א סק"א, הכותב ש"לא זכה להבין" דברי החת"ס ורעק"א, ופשוט לו ביותר "דמי שהוא חי וקיים ומאריך ימים ומתפתח ומוליד וזוכה לזקנה דאינו נפל"; ורש"י לא אמר דבריו אלא בדרך הרבותא, ובודאי שלשאר "ראשונים" אין לומר כן, ובודאי שלא להלכה, עיי"ש. ונמצא כי לדידיה לא שנא מת ובאיזו שעה מופיעים ה"סימנים", כל שהם ישנם בנמצא הרי זה מועיל ומוכיח היותו בר-קיימא. ואולם, כאמור, גם להחת"ס וגם לרעק"א ברור היה הדבר הן מלשון רש"י והן מסברא דנפשיהו, ועליהם סמכו "אחרונים" הנז'.

55. ראה במאמרו של הרנ"א ראבינאוויטש שליט"א ("הדרום" ל"ה - ניסן תשל"ב, עמ' 125-129) והוא מגדיר כל השהות באינקובטור כהמשך שהות ברחם אימו, ועצם החלטתם של הרופאים לסיים שהותו שם ולשחררו, הרי זה מועיל לקביעתו כבר-קיימא. ואם כן לשיטתו יוצא שזמנם של ה"סימנים" הלוא כלל לא הגיע בטרם יצא מ"רחם אימו", ובודאי שאין חסרון בהיעדרם בשעת הלידה, ולפלא שכלל לא העיר לדברי הרשב"ץ בקפידתו על "סימנים" אלו, ובפרט לתשובותיהם ומסקנתם של החת"ס ורעק"א בעניינם של "סימנים מאוחרים" - דברים שרבים ראו

בהם אבן פינה ויסוד לדיון זה.

אמנם עי' בשו"ת "קנין תורה" ח"ג סי' מ"ב סק"ד אשר למרות שהעיר וציין דברי החת"ס, עם זאת סבר לחלק בין נדונו לנדו"ד. "דשם הסימן דשוצ"פ בלידה מוקדמת באים כהוכחה על למפרע שאינו נפל, ובזה שפיר אמרין דהוכחה זאת קיימת רק באם ראו השוצ"פ בשעת הלידה, ולא מהני מה שראו אח"כ דאז לא מוכיחים למפרע שאינו נפל. משא"כ נ"ד שהתפתח במשך הזמן המציאות ע"י המכונה להחיות עם רב בלידות המוקדמות והם בריאים חיים וקיימים ולא באו להוכיח כלל על למפרע, לא גרע בזה מה שהפעולה באה אחר הלידה, וז"ב". ברם אין ספק שגישה זו מתאימה רק אם יוגדר האינקובטור כ"המשך הריון", שאז לא קפדין על למפרע, לא כן אם זה מצב חדש. והדברים אכן מתאימים לשיטתו, אך בהחלט אינם לכו"ע - כמתבאר בפרק אודות הגדרת השהות כאינקובטור (שם).

56 . לביאור משמעו המדויק של אותו "פיהוק", ראה תרגומו הלועזי של רש"י כאן, וכן תרגומו בברכות כ"ד א' למלה "פיהוק". אמנם לעומת זאת ראה בנדה ס"ג א' פירושו השונה למלה "מפהקת", וכבר העירו על כך תוס' שם ד"ה "מפהקת", והעדיפו וביכרו תרגומו שבכאן. וע"ע בברכות שם תרגומו של רש"י למלה "גיהק", וכן בעירובין ק' א' למלה "ניתלין", ובע"ז ע' ב' - "אמצרי קמצרנא", וכן בנדה שם למלה "גיסה". ולכל זה ראה בס' "אוצר לעזי רש"י" בערכם.

(ועי' בשו"ת "גליא מסכת" אהע"ז סי' י"ג ד"ה "ובגוף" העומד על מכלול פרשנויות רש"י לאותו מונח, וכתב כי "...רש"י אחז כאן שינוי היותר גדול").

ולהעיר לחדושו של רעק"א (בשו"ת, סו"ס צ"ח) דלאו דוקא אם מת מתוך הפיהוק עצמו - כמשתמע מפשטות הלשון - "אלא דבפיהק, כיון דחזינן דנחלש וזוטר חיותו... כ"ז שלא הבריא מתוך הפיהוק" נחשב כנפל! ור' מה שהעיר על כך בשו"ת "בית אפרים" מהדו"ת ח"ב סי' ו'.

57 . ר' לשון רש"י שם "אחרי לידתו לא ראו בו אלא חיות מעט, שפיהק ומת"; ובלשון הרמב"ן ב"מלחמות" שבת פרק י"ט (נ"ה א' בדפי הרי"ף) "...הדעת נוטה שהפסק חיותו גורם עליו חולי", וכיו"ב לשון ס' "ההשלמה" לשבת קל"ו א' "...בפיהק ומת - מיתתו מוכחת עליו דנפל הוא". וכל זאת מחמת שאותו "פיהוק" אינו מהווה סיבה וגורם תדירי למיתה, אלא אדרבא הוא הינו תוצאת חולשתו ורגישותו, וזה שמת כך ודאי נפל היה.

אלא שכמוכן צריכים להבחין, לדקדק ולעיין היטב בכדי לדעת בבירור שאכן מת מחמת אותו פיהוק וחולי, ולא מחמת דבר אחר. וכך הדגיש בשו"ת מהרשד"ם ח"א אבהע"ז סי' ר"ח (ד"ה "א"כ"): "...דדוקא בשפיהק ומת הוי ריעותא כיון שלא הספיק להחיות אחר שנולד ויצא לאור העולם, הורה שלא היה בן קיימא. מה שאין כן כשהוציא ראשו חוץ לפרוזדור, שאפשר שמה שמת היה מחמת החיה שלא דקדקה, כיון שאמרנו שהיא אינה מרגשת, וזה יארע פעמים רבות שאומרים שהחיה הרגה הולד לחסרון בקיאותה או שמא האשה בעצמה היולדת מחמת ציריה וחבליה דחקה ירכותיה והמיתה הולד באופן דהוי כאכלו ארי, כך נוכל כיון שאירע זה ג"כ בולד של קיימא". ומתוך הבחנה מדוקדקת זו נובעת השלכה ונפקותא גדולה, לדין ייבום, ירושה ועוד!

58 . מלשון התשב"ץ ח"ג סי' שכ"ז - בהבדילו בין "סימנים" ובין מחלות ותופעות גופניות שונות, ומשמעותו של כל אחד מאלה בנוגע לקביעת והכרעת מצב הולד. ומכאן ביאר כי "נפל מן הגג ואכלו ארי הרי הוא בחזקתו הראשונה, שאלו המקרים הם אפשרי לבן קיימא" ומכיון שכך הוא הרי אינם יכולים להורות למפרע על מצב הולד ויכולת חיותו.

ולהעיר כי יש מן ה"ראשונים" שסברו דאין זו הכרעת הולד לודאי נפל אליבא דרבנן אלא רק הכרעת ספק בלבד! עי' ברז"ה "בעל המאור" לסוגי' דשבת (נ"ה א' בדפי הרי"ף) המבאר כך דאינו אלא ספק וכן ראה בפירושו של רבנו אברהם מן ההר ליבמות פ' ב' אשר אמנם ציין דעת הסוברים דודאי מת הוא, אך הו"ע נחלק עליהם וסבר דאינו אלא ספק (וראה שם הערתו לגבי אבילות יום ראשון ואבילות שאר ימים במקרה שכזה) וכן ר' מש"כ שם לדף ל"ו ב', ואף שם פירש מצד ספק בלבד (ור' פלפולו בביאור שיטת רש"י). וכן ר' בשיטמ"ק נזיר י"ב סע"ב -

מנימוקי ר' עזריאל - : "לאו נפל ודאי קאמר אלא ספק, ולא חי שיצטרך לפדותו וכו'", ור' שם י"ג ע"א.

59 . ראה הדגשתם של תוס' ביבמות ל"ו ב' ד"ה "הא", דכל שפיהק ומת "אפילו רבנן מודו - דנפל הוא" (וראה מחלוקתם בזה על פי' הקונטרס - אמנם ברש"י אינו מצוי!) וכן שבו והדגישו תוס' בנדה מ"ד ב' ד"ה "דקים ליה", עיי"ש; וכן הודגש ב"תוספי הרא"ש" על הדף שם. וכן כתבו תוס' בבכורות מ"ט א' ד"ה "כיום שלפניו"; ור' הגה"מ הל' אבל סק"ב, ועוד.

60 . אף שלא נזכר הדבר במפורש, הרי דומה כי אין ספק בהכרח להגביל שיעור הזמן בו תתקבל הכרעת "פיהק ומת", שבודאי אינה תקיפה לאורך ימים ושנים! ואכן, הד ברור להגבילה זו נשמעת משיטת בה"ג המסייג זאת עד יום השלושים - ולא עד בכלל; ופירשו דבריו תוס' (יבמות ל"ו ב' ד"ה "מת") דלדידיה "ביום שלושים אפי' פיהק ומת לרבנן לא הוי נפל, דדוקא תוך שלושים הוא דאמר בשבת פיהק ומת לד"ה מת הוא". ונמצאת הודאתם של רבנן בקביעת נפלים מוגבלת לשיעור מצומצם של זמן. וכן ראה בשיטתו של בה"ג ב"פסקי ריא"ז" יבמות פרק ד' הלכה א' פיס' ו' (והערה 18 שם) ועי' גם ברמב"ן ב"מלחמות" שבת (נ"ה א' בדפי הרי"ף) המציין שיטתו וחלוק עליה. ואם כי רוב ככל ה"ראשונים" פליגו עליה בענין "יום השלושים" עצמו - וראה על כך בפרוטרוט בסעיף הבא - הרי מכללא שומע אתה הסכמתם לעקרון דבריו, שבודאי מוגבלת היא הודאתם של רבנן לפרק זמן מסוים, ל' יום ותו לא. לא נחלקו אלה אלא בדינו של יום ה-ל' עצמו, ברם אחר ל' יום הכל מסכימים שאין רבנן מודים בדין "פיהק ומת".

עוד צריך להוסיף לכך דבריו של הראב"ה (ח"א - מס' שבת ס' רפ"ו - עמ' 312) דהיכא שקים ליה לאב בודאי שכלו לו חודשיו לולד, הרי מתאבל הוא עליו כחי גמור לכל דבר, וזאת אפילו במקרה של "פיהק ומת"! והנה, אין ספק שסמיכות המעשים בסוגי' דשבת קל"ו לדבריו של אב"י היא ששימשה בסיס ויסוד לחידושו, שהרי באותם מקרים מפורש כי מדובר היה בדקים להו שכלו חודשיהם, עיי"ש. אמנם כלל לא התפרש שדרך מותם של אותם ולדות שם היה לאחר "פיהוק"! ומכלל שאר ה"ראשונים" נראה דלא שמיע להו כלומר לא סבירא להו כוותיה (אמנם ר' במאירי ליבמות ל"ו ב') וע"ע תוס' הרא"ש ליבמות שם, וגם הוא מציין שהם כנראה פירשו "מת" דוקא לאופן ש"פיהק ומת", ואם זה קרה רק בתום ל' יום הרי אין להסיק מכך על היותו נפל! ואמנם הוא שם חלק על כך, עיי"ש (וכסכרה זו צויין גם בשלה"ג שעל המרדכי יבמות ס' כ' בסק"ג, עיי"ש, וע"ע בשו"ת חת"ס אהע"ז ח"ב ס' ע' - בנוגע לפירוש סתם "מת" כ"פיהק"!).

61 . שיטת רבנו יונה, ושם סבר להוכיח דכן גם דעת הרי"ף (אם כי להלכה חלוקים הם, אך בנוגע לעצם השוואת "פיהק" ו"חלה" הסכימו זע"ז). וראה ב"מלחמות" שם ליישוב השגת הרז"ה, ומסקנתו כי "כל שמת בתוך ל' הרי הוא כפיהק ומת, אלא אורחא דמילתא דנפל נקט שחולי קל ממית אותו פתאום... דברי הכל פיהק ומת היינו כל שלא נפל מן הגג ולא אכלו אר"י". וכשיטה זו הביא הרשב"א לשבת קל"ו א' משם "מורי הרב נ"ל", אם כי ציין רעת רז"ה החולק. וכן הובאו דברי רבנו יונה במיוחס לריטב"א שבת שם. וכן ראה במאירי ליבמות ל"ו ב' המחלק בין מקרה "שלסבה מת" ובין מקרה שמת "לחולשת טבעיו", ולכן הסכים דחלה ה"ה כמת. ובשו"ת הריב"ש ס' תמ"ו ד"ה "ועוד אפשר" דייק כשיטה זו מפרש"י, וציין שכן דעת רבנו יונה והרא"ש; אמנם ציין דעת רז"ה החולק. וע"ע בתשב"ץ ח"ב ס' ק"א, ובב"י אהע"ז ס' קנ"ו.

וראה עוד בשו"ת חת"ס אהע"ז ח"ב ס' ס"ט מד"ה "והנה בשבת" אשר האריך בביאור מחלו' "ראשונים" זו, וצירף לשיטת רכנו יונה גם דברי בה"ג ורש"י, דכולהו ס"ל דחלה ה"ה כפיהק - אם כי בדעת רש"י מצא מקום להסתפק (שם ד"ה "ויל"ד") ובכל אופן להלכה התקשה להקיל כנגדם, "וכפרט דברי בה"ג שכל דבריו דברי קבלה"; ור' עוד מש"כ בזה בשו"ת רעק"א סוס"י צ"ח.

ובשו"ת "בית אפרים" מהדו"ת ח"ב ס' ה' ד"ה "ותבנא לדינא" וכן בס' ו', וע"ע בשו"ת מהרשד"ם ח"א אבהע"ז ס' ר"ח, וכן בשו"ת "משכנות יעקב" אבהע"ז ס' מ"ג המאריך בביאור פלוגתת ה"ראשונים" בזה; וע"ע בשו"ת "דברי חיים" ח"א אבהע"ז ס' ס' צה בענין השוואת חלה ופיהק.

וראה לשונו של שו"ת "גליא מסכת" אהע"ז ס' י"ג, בנוגע למחלוקת "ראשונים" יסודית זו, והראיות לכל צד, וז"ל :

"מעולם אין טבעי לישא פנים על גדלות הפוסק, רק לשים עין עיוני על עיקרי הסוגיא וראיות שמביא כל אחד מהם לסברתו. ובסוגיא זו באמת הדבר פלא מאוד, שדיוקים שדייק ר' יונה לשיטתו חזקים ונכונים עד מאוד. עד שלפי הנראה א"א לשום אדם לחלוק על שיטתו... ואולם לעומת זה ראיתי שאף הני ראיות ודיוקי רז"ה לשיטתו ג"כ ראיות עצומות, עד שלפום הריטא אין עליהם תשובה! והאריך שם בבירור ראיותיהם, עיי"ש; וכן ר' בתחילת אותה תשובה דיוקים לכאן ולכאן בבירור שיטת רש"י בנדון. עו"ר פת"ש ובהע"ז סי' קס"ד סק"ב.

62. רז"ה "בעל המאור" שבת שם "אם מת מתוך חולי הרי הוא כנפל מן הגג או אכלו ארו" - כלומר, כמיתה פתאומית שא"א להסיק ממנה דבר למפרע. וכ"כ בס' "ההשלמה" לסוגי' דשבת שם (אחו שהביא הדעות החולקות) והחליט דמסתבר כדעה זו, שדינו של מת מתוך חולי שוה הוא לדינו של "נפל מן הגג" (ואף העיר לדין אבילות יום א' דאורייתא, עיי"ש) ושם הוסיף גם את הרמב"ם לשיטה זו, ואכן הרמב"ם (הל' ייבום וחליצה פ"א ה"ה) הלוא כלל לא ציין חילוק זה! (ור' להלן הערה 64). ועי' ב"ראשונים" רבים לאותה סוגי' שצינו שיטת הרז"ה (רשב"א, המיוחס לריטב"א, ועוד).

63. עי' ב"פירוש ופסקי הרי"ד" לסוגי' דשבת קל"ו סע"א הסבור דדעת רבינא ורבא לחלוק על אביי ולומר דפליגו רבנן גם כשפיהק ומת, ועליהם יש לסמוך להלכה, עיי"ש. ונמצא דלרבנן דוקא מנין החודשים לבדו הוא הקובע, וזאת גם כלפי אותו ולד ש"פיהק ומת". וכן הסיק הר"ן כדעת הרי"ף (נ"ה א' בדפיו) המשמיט כליל חילוקו של אביי משום שדחאם מהלכה. אמנם ציין הר"ן לשיטת רבנו יונה המפשר ומשוה דעות אביי ורבא ולדידיה כלל לא פליגו, עיי"ש. וראה גם דברי הרז"ה "בעל המאור" שם, והוא סבור דהלכה כאביי בחילוקו בין "פיהק" ובין "אכלו ארו"; ור' גם בס' "חידושי הרי"ן" לסוגי' שם, וכן ברמב"ן ב"מלחמות" שם שסבר תחילה לדחות דברי אביי מהלכה, ור' דיונו סביב שיטת הבה"ג. וראה להלן בהערה הסמוכה. ולהעיר להסתייגות נוספת - שיטתם של "ראשונים" הרואים בדברי אביי הכרעת ספק בלבד; ר' לעיל הערה 58.

64. ראה רי"ף ורא"ש לסוגיא זו בשבת פרק י"ט, ור' רמב"ם הל' ייבום וחליצה פ"א ה"ה והל' אבל פ"א ה"ו-ח' (ועיי"ש ברדכ"ז ובהגה"מ) וראה פרשנות הר"ן על הרי"ף שם לאותה השמטה, וכן כיו"ב ברשב"א לאותה סוגיא, דאידחו דברי אביי מדברי רבינא משמיה דרבא (ועי' שם פלפולו בדבר, וצינו לדעת רבותיו וכן הרז"ה לחלוק ולפסוק כאביי). וכן נימק במיוחס לריטב"א אותה השמטה של הרי"ף כדחייה מהלכה (ואף הוא מציין שרבנו יונה והרז"ה סוברים דהלכה כאביי). ובשו"ת הרשב"א ח"א סו"ס תקע"ו סיכום וקבע "...ואע"ג דאמר אביי פיהק ומת דברי הכל מת הוא, לא קי"ל בהא כדאביי אלא כרבא, וזהו טעם הרב אלפסי ז"ל שלא כתבה לדאביי". וכן נימק הריב"ש בס' תמ"ו ד"ה "ועוד אפשר", עיי"ש. וראה עוד בשו"ת רעק"א סו"ס פ"ט, דלהרמב"ם נדחו דברי אביי לענין פיהק ומת מהלכה, כביאור הר"ן לרי"ף. (ועי' בהעמ"ש ברכה שאילתא קס"ז סי"ז - דף ש"ח ואילך - בביאור שיטת בה"ג הרי"ף והרמב"ם בדבר חזקתו של הולד כל עוד הוא חי, ונימק בכך השמטת הרי"ף, עיי"ש באורך). אמנם כו"כ "ראשונים" ציינו חילוקו של אביי כהלכה פשוטה ופסוקה: ר' תוס' יבמות ל"ו ב' ד"ה "הא" ותוס' חד מקמאי, וכן מאירי שם ותוס' בכורות מ"ט א' ד"ה "כיום שלפניו".

להעיר בזה כי מדברי בה"ג בהל' ייבום וחליצה (מהדו' הילדסהיימר חלק ב' עמ' 99-100) משמע דפסיקא ליה כאביי, וכן הסיק הרמב"ן ב"מלחמות" שבת (נ"ה א' בדפי הרי"ף) עיי"ש; לעומת זאת בהל' מילה - במהדו' ורשה כ"ד א' - מפורש פסק הלכה כרבינא! וצ"ב. אמנם, במהדו' הילדסהיימר לא מצויה אותה פסיקא. וע"ע בר"ח שבת קל"ו ב' דהלכה כרבינא, וכן ראה ב"אור זרוע" ח"א סי' תרי"ג "מסקנא כרבינא... וכן פסק רבינו יצחק אלפס דהלכה כרבינא, וכן פסק פי' ר"ח דהלכה כרבינא".

65. בה"ג הלכות מילה, מהדו' הילדסהיימר חלק א' עמ' 206, ובהדגשת יתר בהלכות ייבום וחליצה, שם חלק ב' עמ' 99-100. בשני המקומות ובשני העניינים מדגיש בה"ג את ההבדל בין כ"ט יום הראשונים ובין יום השלושים עצמו, וממנו ואילך. דבר זה מקבל ביטוי גלוי ומפורש בפסיקא המובאת בה"ג מהדו' הרא"ש טרויב (פסיקא החסירה במהדו' הילדסהיימר הנ"ל - ועיי"ש בח"א עמ' 207). כאן גרס בה"ג וסיכום: "והלכה כרבינא דאמר אע"ג דחיי עשרין ותשעה יומי כמה דלא שהה שלשים יום נפל הוא!"

מקור לשיטת בה"ג חשפו תוס' ביבמות ל"ו ב' (ד"ה "מת") שם כתבו כי היתה מצויה בידי גירסה "מת ביום שלשים" ולא "מת בתוך שלושים"; ולפיכך הסיק בה"ג שיום השלושים עצמו כבר שונה הוא מאלה שלפניו. לגירסה

זו היתה נוטה גם דעת רש"י, לפי המובא בתוס' שם (אלא שברש"י המצוי לפנינו - בשבת - נעדרת גירסה שכזו...). ובבכורות מ"ט א' (ד"ה "מת ביום") הוסיפו וכתבו תוס' שכזו היתה גירסת רוב הספרים! וכן ציין גם המרדכי יבמות (סי' כ') וכן תוס' הרא"ש ליבמות ל"ו ב', עיי"ש. מכל זה משתמע בבירור דבר קיומה של גירסה שכזו - "מת ביום השלושים", וקרוב לוודאי שהיא שימשה מקור לשיטת בה"ג.

עוד יש לצרף לכך גם את דברי הרי"ז בפסקיו ליבמות (פרק ד' הלכה א' פיס' ו') ואף ממנו משמע שסבר לחלק בין מיתה ביום השלושים למיתה מוקדמת, תוך השלושים, עיי"ש. וראה עוד תשובתו של ר"ת כפי שהובאה באו"ז ח"א סי' תרי"ג, וגם הוא נטה לחילוק זה של בה"ג ואף הצדיק גירסתו שהיא המדוייקת והמדוקדקת, ואילו "בתוך ל"י" שיבוש הוא! אמנם או"ז עצמו חלק וכתב שמרבית הספרים גורסים "בתוך שלושים" עיי"ש, ובהערה הסמוכה (ור' עוד במס' יבמות מהדו' מכוון התלמוד הישראלי השלם, ח"ב, לדף ל"ו סע"ב, בהערה 93).

66. ראה דברי תוס' הנזכרים (יבמות ובכורות הנ"ל) כאשר טענתם היא "מה לי ביום שלושים מה לי בתוך שלושים", ושוה הוא יום ל' לאלה שלפניו; והרי זה כאמור בגמ' בכורות מ"ט א' - לענין אבילות - "יום שלושים כיום שלפניו", עיי"ש. מובן שגם הגירסא התחלפה לדידם מ"מת ביום ל"י" ל"מת בתוך ל"י", עיין שם בדבריהם ובנימוקם. וכן ראה דברי תוס' בשבת קל"ה ב' ד"ה "כל ששה" דפשיטא להו דיום שלושים כשלפניו (ור' שם בנוגע לדעת ר"ע ולענין אבילות).

וכן היא דעת הרמב"ן ב"מלחמות" שבת פי"ט (נ"ה א' מדפי הרי"ף) החולק על בה"ג וסובר דאינו אלא שיבוש! אמנם עי' בשו"ת חת"ס אהע"ז ח"ב סי' ס"ט ד"ה "אך הרבינו יונה", ושם תמה על הרמב"ם ויישב שיטת בה"ג בהסבירו דבכור וערכין הוו ב' כתובים הבאים כאחד, ולכן רק בהני אמרינן דיום ל' כשלפניו משא"כ בעלמא! (וראה שם פלפולו וביאורו ביסוד מחלוקת רשב"ג ורבנן אם "שלושים יום" הינם ראייה טבעית או גזה"כ, והנפ"מ - כלפי שאר ההלכות אם ניתן להשוותם לבכור!) ור' שם תליתו לדברים שבמחלו' רש"י ורמב"ן ריש פרשת כי-תשא, ולפי"ז רש"י כהבה"ג ורמב"ן לשיטתו (וע"ע בחיו"ד סי' שמ"ג). וכ"כ הראב"ה בהלכות אבל סי' תתמ"א (מהדו' אפטוביצר חלק ג' עמ' 541, וע"ע בח"א עמ' 356) וסבר דיום שלושים כשלפניו. וכן ראה במרדכי ליבמות סי' כ',

ותוס' הרא"ש ליבמות ל"ו ב', והם הוסיפו וצירפו לכך גם דעת השאלתות. וכן ראה אריכו"ד באו"ז ח"א סי' תרי"ג, והוסיף, שכך סברו גם רבותיו, עיי"ש.

גם הרמב"ם לא חילק בין יום השלושים לאלה שלפניו; ואדרבה, הדגיש בה"ל אבל (פ"א ה"ו) "אפילו מת ביום שלושים אין מתאבלין עליו" (ור' שם בהגה"מ סק"ב לענין נפל מן הגג או אכלו ארי ביום שלושים). וכן בה"ל "יום וחליצה (פ"א ה"ה) כתב בחדא מחתא "מת בתוך השלשים אפילו ביום השלשים" עיי"ש. מכל זה תובע פליאה על "שלטי הגבורים" שעל המרדכי יבמות סי' כ' (סק"ג) המשוה שיטת המיימוני לשיטת בה"ג, וסובר "דביום ל' אפילו פיהק ומת לרבנן לא הוי נפל, דדוקא תוך ל' יום וכו'" - וכל זאת אף שבמשנ"ת מפורש שלא לחלק! וצ"ב.

67. בדברי תוס' הנז' וכן בדברי תוס' הרא"ש הובע ספק בשאלה זו, ולא הוכרע הדבר, ובפרט אליבא דר"ע - עיי"ש. אמנם בנדה מ"ד ב' תוד"ה "דקים ליה" החליטו וכתבו מפורשות לחלק בין ענין אבילות בו יש להקל ולפסוק דיום ל' כשלפניו, ובין עניני חליצה וייבום שם יש להחמיר להחשיבו בר קיימא כבר מיום ה-ל' עצמו. וכ"כ "תוספי הרא"ש" על הדף שם.

ובתוס' מו"ק כ"ד ב' הוסיפו ד"ה"ה מסתמא לענין בכור", ואף לגבי י"ל דיום השלושים כשלפניו. וראה עוד "פירוש ופסקי הרי"ד" לשבת קל"ה ב', ואף הוא משהו אבילות ובכורה. אמנם לגבי יום השלושים עצמו, סבר דמכלל ספק לא יצא - כדן בכור אליבא דר"ע, עיי"ש (ור' במהדו' חטריק שם הערה 110, בנוגע לגירסתו של הרי"ד אם "בתוך" או "ביום"). וכן הביא או"ז הנ"ל, מתשובתו של ר"ת, דיום ה-ל' הוא ספק לר"ע ועפי"ז יש להכריע דינו של הולד; אמנם או"ז עצמו חלק על כך, עיי"ש. וכן - כאמור בהערה הקודמת - "ראשונים" רבים כלל לא חילקו בין סוגי הנושאים. (וע"ע בש"ך יו"ד סי' שע"ד סוף סק"ה, דלענין אבילות יום ל' כתוך ל'; וראה שו"ת חת"ס יו"ד סי' שמ"ג ופת"ש מ"ד שם סק"ח - אם מחשבים שעות לענין שלושים יום).

